

ЧЕРЕДНИК Л. М.

Дніпропетровський педагогічний коледж
Дніпропетровського національного університету
імені Олеся Гончара

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ПОЗИЦІЇ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ

Раскрыто содержание понятия толерантности в историческом, лингвистическом, психологическом, педагогическом аспекте; охарактеризованы исторические предпосылки развития идей толерантности, основные методологические принципы исследуемой проблемы в украинской и зарубежной психолого-педагогической и философской литературе; очерчены теоретические основы толерантности как необходимой составляющей профессиональной компетентности педагога.

Одним із принципів реформи вищої педагогічної освіти є принцип демократизації і гуманізації, котрий передбачає не лише засвоєння і застосування сучасних технологій навчання, але й встановлення міжособистісних стосунків, заснованих на повазі до особистої гідності, толерантності як риси характеру людини. Ці ідеї закладені в багатьох нормативно-правових документах: Державній Національній програмі «Освіта (Україна ХХІ ст.)» (1993 р.), в законах України «Про освіту» (1996 р.) та «Про загальну середню освіту» (1999 р.), Концепції розвитку педагогічної освіти (1998 р.), Національній доктрині розвитку освіти в Україні у ХХІ ст. (2002 р.), Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004 р.), «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» (2013 р.), Галузевій Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013 р.), в законі України «Про вищу освіту» (2014 р.) та інших.

Для реалізації процесів реформування у сучасній освіті й суспільстві виникає потреба у формуванні нової генерації педагогів, позбавлених авторитарності і диктаторства, націлених на здійснення освітньої діяльності на принципах толерантності, що передбачає терпимість прийняття різних думок, готовність до діалогу, співробітництва, емоційної та фізичної мобільності.

Сьогодні на якісно новому рівні розглядаються питання підготовки вчителя нового типу, здатного приймати й правильно розуміти невідворотність процесів

глобалізації, поважати різноманіття культур, форм самовираження та самовиявлення людської індивідуальності, що не розходяться з мораллю.

У світлі досліджуваної проблеми толерантність слід розуміти як професійно важливу якість учителя, яка характеризується здатністю сприймати без агресії інші судження, інший спосіб життя, характер поведінки, зовнішність і будь-які інші особливості суб'єктів освітнього і соціокультурного простору шляхом встановлення з ними відносин довіри, співпраці, компромісу, радості, товариствськості, емпатії та психологічного комфорту.

Професійно компетентний учитель початкової школи сприймається в соціумі як особистість, що вміє налагоджувати контакти з усіма учасниками освітнього процесу (учнями, їх батьками, колегами) різного віку, віросповідання, статі, національності, соціального стану, стану здоров'я, тощо; тим самим виявляючи власну толерантну позицію. Крім того, він має бути носієм гуманістичних цінностей, здатним культивувати толерантну поведінку в молодших школярів.

Організація формування толерантної позиції майбутнього педагога у процесі його професійної підготовки передбачає, насамперед, визначення сутності даної категорії і особливостей прояву цієї якості у соціумі.

Результати аналізу теоретичних напрацювань свідчать про існування різних підходів до тлумачень цього явища та розкриття його соціальної сутності. Толерантність – досить абстрактне поняття, важко доступне для вимірювань та спостережень.

Як форма активного ставлення до світу толерантність розглядається у філософських працях У.Джеймса, О.Довгополової, В.Золотухіна, В.Лекторського, К.Ясперса. Дослідники з етики розглядають толерантність як моральну стриманість(А.Зимбулі); медики та біологи – як здатність до адаптації, адаптивність(Р.Біллінгем, Л.Брентл, П.Медавар); соціологи – як соціальну якість, необхідну для існування суспільства (Г.Зімель, С.Оксамитна).

Осмилення проблеми толерантності знаходимо у працях стародавніх філософів: Аристотеля, Конфуція, Володимира Мономаха, Платона, Сократа, Григорія Сковороди. У педагогічному трактаті «Нікомахова етика» Аристотель дає характеристику особливого душевного стану, який дає змогу однаково ставитись як до знайомих, так і до незнайомих, як до близьких, так і до сторонніх людей. Відкрито відстоював ідеї толерантності китайський мислитель Конфуцій, розуміючи її як умову відсутності ворожості, правило встановлення стосунків між людьми у суспільстві.

Одна із теорій пов'язує виникнення толерантності із Римською імперією, де був прийнятий Медіолянський вердикт, який проголошував рівність усіх релігій і став першим в історії людства закликом до толерантності.

На ціннісному ставленні до людини, вихованні молодого покоління у душі миру і взаєморозуміння наголошує відомий український філософ Г.Сковорода; добро і волелюбність як найбільше благо оспівував Т.Шевченко; носіями добра є герої творів Лесі Українки.

Потрібно зазначити, що толерантність не належить до числа однозначних, центральних концептів свідомості. Можливість досягнути сутнісні глибини досліджуваного явища дає *лінгвістичний* аналіз: «tolero, tolerare» (лат.) – переносити, витримувати, терпіти; Оксфордський словник трактує толерантність як «готовність і здатність без протесту сприймати особистість або річ»; у арабських народів - це передусім милосердя, співчуття, прощення. Слов'янське суспільство трактує толерантність як здатність миритися з іншою точкою зору, бути поблажливим до думки та позиції інших людей. У процесі лінгвістичного та *філологічного* дослідження поняття «толерантність» стає зрозумілим неоднозначність його трактування у різних культурах, у різних народів, у різних мовах.

Узагальнення *філософських* досліджень проблеми толерантності, окреслює її як особливу соціальну якість взаємин між людьми. Саме філософські дослідження виокремлюють чотири аспекти самого змісту поняття «толерантність»:

- толерантність як протиположна байдужості;
- альтернатива неможливості взаєморозуміння;
- поблажливість до недоліків інших;
- як розширенні власного досвіду, сприйняття світу і суспільства, критичний діалог.

Цікавими є дослідження проблеми толерантності у педагогічних дослідженнях. Біля витоків вивчення проблеми толерантності стоять класики педагогічної науки: Й. Герbart, А. Дістервег, Я. А. Коменський, Я. Корчак, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинський та інші.

У загальнопедагогічному контексті толерантність трактується як особистісна якість, ознака гуманної людини (Н. Волкова, О. Дубасенюк, Т. Поніманська, П. Саух та ін.); як партнерство у спілкуванні, суб'єкт-суб'єктна взаємодія (І. Бех, А. Петровський та ін.); як формування установок толерантної свідомості (А. Асмолов, С. Братченко, Л. Хоружа, М. Шиловська та ін.); як здатність індивіда без заперечення та протидії сприймати чужі думки, стиль життя, характер поведінки та ін. (С. Бондирева,

С. Братченко, Д. Колесов, І. Кривошапки, О. Легун, Л. Москальової, О. Орловської, О. Романовського та ін.).

Шляхи формування толерантності окреслені сучасними педагогами (Ш. Амонашвілі, І. Волков, Є. Ільїн, С. Лисенкова, А. Маслоу, О. Савченко та ін.) у системах «педагогіки співробітництва», «педагогіки діалогу», «педагогіки успіху».

Обґрунтування педагогічних принципів толерантності та основних компонентів її сформованості (мотиваційний, змістовий, цільовий, технологічний, контрольно-регулюючий) висвітлюються в працях (Р. Бернс, І. Бех, В. Біблер, Л. Вишневська, В. Іщенко, І. Кривошапка, В. Лекторський О. Савченко та ін.).

Так, теоретичним підґрунтям дослідження є положення і висновки, які стосуються: педагогічних аспектів толерантності, зокрема, толерантності у контексті педагогічної взаємодії (Ю. Тодорцева, Л. Вишневська); толерантності педагога в освітньому процесі (О. Клепцова); толерантності учителя початкової школи (О. Савченко); формування толерантності майбутнього вчителя як невід'ємної складової його професійної компетентності (Т. Білоус, А. Скок, Ю. Тодорцева); як частини професійно-педагогічного іміджу (І. Бех, О. Бекетова, А. Калюжний, І. Кривошапка, О. Легун, Л. Москальова, О. Орловська, О. Романовський); методологічних засад професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема майбутніх вчителів початкової школи (О. Абдулліна, А. Бойко, В. Бондар, Н. Глузман, В. Гриньова, О. Дубосенюк, О. Савченко, В. Сластьонін, Л. Хоружа та ін.); проблеми формування толерантного вчителя в полікультурному середовищі (В. Андрущенко, О. Антипова, Н. Асташова, О. Безкоровайна, Я. Береговий, Л. Бобовнікова, О. Волошина, Я. Долгополова, О.Грива, Ю. Котелянець, А. Круглашов, І. Кривошапка, І. Кушніренко, В. Мухтерем, Т. Поніманська та ін.).

Цікавими є думка Д.Зінов'єва, об'єктом дослідження якого є «соціокультурна толерантність» як моральна якість особистості; точка зору А. Боргового, який трактує толерантність як концепт-регулятив, що визначає норми поведінки у соціумі; дослідження Н.Асташової, яка вважає толерантність психосоціальною характеристикою особистості; визначення С.Бондирєва і Д.Колесова, які під толерантністю розуміють здатність людини без заперечень і протидії сприймати думки, спосіб життя, характер поведінки, вірування, точку зору, відмінні від власної.

Все викладене вище дозволяє стверджувати, що для студентів-майбутніх педагогів толерантність виступає однією із ключових професійних компетентностей, яка формується у результаті усвідомленого, виваженого діалогу із суспільством, визначає правила поведінки у соціумі та визначає готовність до формування

толерантності у учнів початкових класів. Тільки особистість, відкрита до гуманного спілкування та критичного діалогу, позицію якої у соціумі визначає толерантність як критерій поведінкового виміру, здатна виховати толерантну особистість. На думку С.Братченко, толерантність, закладена у систему цінностей окремої особистості, виступає важливим чинником, який формує особисту позицію[1].

У теорії і практиці педагогіки сучасності ідеї толерантності знаходять втілення у педагогіці співробітництва (Ш.Амонашвілі, С.Лисенкова С.Соловейчик, В.Шаталов), педагогіці ненасильства (В.Маралов, В.Сітаров), ситуаціях успіху (А.Макаренко, В.Сухомлинський), педагогічній підтримці(О.Гаман).

Отже, результати аналізу наукової та психолого-педагогічної літератури доводять: виховання толерантності міжособистісних взаємин є можливим в контексті формування моральної свідомості особистості; толерантність – це структура, що передбачає єдність компонентів(толерантна свідомість, толерантні почуття, емоційна стійкість, толерантна поведінка); сформованість вказаних компонентів свідчить про готовність студентів – майбутніх педагогів до формування толерантної позиції учнів у процесі професійної діяльності.

Бібліографічні посилання

1. Андрущенко В. Проблема формування нового вчителя для об'єднаної Європи XXI століття / В. Андрущенко // Європейські педагогічні студії. Асоціація ректорів педагогічних університетів Європи : зб. статей / ред. кол. В. Андрущенко (голова). – Київ : Вид-во КНПУ ім. М.Драгоманова, 2012. – Вип. 1–2. – 256 с.
2. Братченко С. Л. Диагностика личностно-развивающего потенциала: методическое пособие [для школьных психологов] /С.Л.Братченко. – Псков: Изд-во Псковского областного института повышения квалификации работников образования, 1997. – 68.с.
3. Довгополова Я.В. Формування толерантності в теорії та практиці підготовки майбутніх вчителів/Я.В.Давгополова//Наукові записки кафедри педагогіки. –Харків, 2002. – Вип.8. – С.77-82.
4. Коберник О.М. Інноваційні технології навчання та виховання:[навч.посібник]/О.М.Коберник, О.В.Бялик. – Умань:СПД Жовтий, 2010. – 209 с.
5. Скок А.Г. Соціально-психологічні умови формування комунікативної толерантності у викладача вищого навчального закладу:автореф.дис.на здобуття

наукового ступеня канд.псих.наук: спец. 19.00.05 «Соціальна психологія, психологія соціальної роботи»/А.Г.Скок – К., 2007. – 19 с.

6. Столяренко О.В.Формування критеріальної бази міжособистісної толернтності/О.В.Столяренко// Рідна школа, №3(985), березень 2012. – С. 31-35.